
DOKUMENTUM

ELMONDOM, HOGY MIÉRT JÖTTEM*

S A F F E R P Á L

Amikor megszörrent a telefon, éppen azon gondolkoztam, milyen jó a csend, milyen jó így ülni, egyedül a téli délután félhomályában. Nem szól a rádió, nem villog a tévé, nem látom, hogyan mérgezték meg a Rajnát, nem hallom hány ember halt meg Csernobilban, hogyan adták a fegyvergyárosok az egyik tömegyilkostól kapott pénzt a másik tömegyilkosnak, nem látom a szép arcú, bús fiatalokat, amint vonulnak a világvárosok utcáin, azt remélve, hogy változtathatnak a sorsukon; nem látom a tojásfejű politikusokat, akik arról tárgyalnak, hogy mit csináljanak a roppant feleslegekkel; sok a tej, vaj, hús, és nincs aki megvegye, mert az éhezőknek ott, Ázsiában és Afrikában nincs pénzük, hiteltre pedig fegyvert vásároltak, amivel javában gyilkolják egymást...

Mondom, csendesesen örültem, hogy van egypár percem, amikor nem hallom ezt a tolakodó lármát, a huszadik század végének ezt az eszelős, kétségbeejtő hangzavarát, és ekkor megszörrent a telefon.

Lelkendezve felugrottam.

A telefont ugyanis nem sorolom a modern hangzavar öntörvényű gépei közé. A telefon nem a maga mondókáját mondja a világba. A vonal túlsó végén ismerős vagy ismeretlen ember áll, aki engem keres, engem kérdez, és kíváncsi a válaszomra.

A telefon az egyetlen beszélő gép, amely szerényen az ember szolgája maradt: eszköz, amellyel két ember kapcsolatot teremthet egymással.

Kíváncsian vettem fel a kagylót: ugyan kinek jutottam eszébe ezen a téli alkonyon?

A vonal túlsó végéről Juhász Géza szólalt meg. Elmondta, hogy mint minden évben, ismét találkozóra hívnak a feketicsiek.

Találkozóra? Minek? Mi értelme? — idegenkedtem az első pillanatban. Van ott egy fényesen kivilágított színpad, amelyre kiállítanak, mint valami mutogatni való csodabogarat, velem szemben pedig egy feneketlen sötét nézőtér, tele emberekkel, akiknek arcát, szemét nem látom, gondolatát, lelkét nem ismerem. És ők sem ismernek engem.

* Elhangzott a feketicsi írók találkozásán, 1986. december 20-án

Így gondoltam az első pillanatban, de a kishitőség nem tartott sokáig, mert a hang a vonal túlsó végéről mást mondott. Azt mondta, hogy hívnak, várnak oda, a falumba, és szeretnének találkozni velem.

Valami jóleső melegség öntött el ezekre a szavakra, és beleegyeztem. Jó, ott leszek.

De később, amikor a vonal megszakadt, és egyedül maradtam a sötétedésben, ismét elfogott a kétség: mit olvassak ott? Mit mondjak nekik? Mi értelme van kitalált emberek kitalált sorsát mesélni? Hiszen ott nem kitalált, hanem igazi emberek ülnek majd igazi sorsukkal, amely egészen bizonyosan különbözik mindattól, amit én megírtam. Hogyan érthetnék meg egymást, hogyan találkozhatnak igazán?

Ekkor jutott eszembe, hogy talán inkább arról kellene beszélni, hogy miért jöttem el, és mi közünk lehet nekünk ma este egymáshoz. Ezt akarom most megpróbálni, kedves barátaim. És hogy megfejtessük ma esti összetartozásunk titkát, két, látszólag nem ide tartozó dologról kell beszélnem: a technika világáról és az embertelenségről.

*

A gépek, a tudomány és a technika korszakában élünk. Csillogó műszerekkel teli kórházi szobában jövünk a világra, és többnyire ugyanilyen szobában távozzunk belőle, miután — ugyancsak a gépek és műszerek jóvoltából — tovább élünk, és jóval kényelmesebben, mint valamikor a nagyapáink.

Veletek együtt magam is része vagyok ennek a technikai világnak, nem tudok és nem is akarok lemondani az áldásairól, ezért kétszínűség lenne, ha most ócsárolni kezdeném, ha meg akarnám tagadni, mert ezzel az embert tagadnám meg, aki megteremtette.

De nem ringatom magam ábrándokban sem, mint azok, akik azt hiszik, hogy a tudomány és a technika fejlődése önmagától megszünteti az ember minden nyomorúságát.

Azok pedig, akik azt állítják, hogy a technika világa semleges, hogy tehát a gépek se nem jók, se nem rosszak, és minden csak attól függ, hogy mire használjuk őket, nos, ezek az apostolok vagy tudatosan hazudnak, vagy együgyűek, és nem különböztetik meg a gépet a szerzástól.

A kettő pedig nem ugyanaz: a szerszámmal az ember dolgozik, a gép pedig az ember helyett és az ember nélkül dolgozik. Az emberek hamar felismerték ezt a lényeges különbséget, és a technikai korszak kezdetén így ujjongtak a filozófusok: eljön az idő, amikor megtöltjük okos gépekkel a földet, a gépek majd dolgoznak, mi pedig urak és parancsolók leszünk! Ennek a jóslatnak azonban, úgy látszik, csak az első fele válik valóra: ma holnap valóban megteelik okos gépekkel a

föld (ha közben fel nem robbantjuk magunkat), de urak és parancsolók aligha leszünk.

Évszázadoknak kellett eltelni, mire kezdtük észrevenni, hogy a gépek, a technika világának saját, a miénktől eltérő erkölcsse van. Felsorolom ennek az erkölcsnek néhány parancsolatát: amit el lehet, azt el is muszáj készíteni; ami elkészült, azt el is kell használni, hogy helyet adjon az újabb készítménynek; amit géppel lehet, azt ne csináljuk kézzel; a kis gépek nagy gépekbe egyesülnek, a nagy gépek géprendszerekbe, amíg nem lesz egyetlen gép az egész világ.

(Aki ezt nem hiszi, gondoljon az országokat befonó villanyhálózatokra, a földrészeket befonó vasúthálózatokra, és az egész földet átfogó távközlőrendszerekre.)

Folytathatnánk még a gépek erkölcsének parancsolatait, de azt hiszem, ennyi is elég. Ha egy kicsit gondolkozunk, ebből is rájövünk, hogy ezeknek az elveknek az alkalmazásában az embernek csak másodrendű szerep jut: a szolga szerepe, aki akkor is végrehajtja a technika parancsát, ha az az életébe kerül.

És ha már idáig eljutottunk, akkor bizonyára azt is sejtik, hogy mi köze mindehhez az emberségnek és embertelenségnek.

Valamikor embertelenség alatt azt értették, hogy egyik ember a másikhoz gonosz és embertelen. Ide tartoztak a háborúk, zsarnokságok és mindenféle sanyargatások. Napjainkban ez a fogalom is lassan változik. Az ember embertelensége mellett megjelent egy újabb: a technika embertelensége. Ez az új embertelenség tartalmilag is más, mint a régi. Ez már nem az ételét, italát, életét ragadja el az embertől, hanem a munkájából fakadó örömet, az akaratát, a szeretetet, a barátságot, egy szóval, ahogy a régiek mondták volna: a lelkét.

De lássuk, miről van szó. Mindjárt megtudjuk, ha bepillantunk az imént felsorolt parancsolatok alkalmazásába. Amit el lehet, azt el is muszáj készíteni, hangzik az első parancsolat, és az ember elkészítette az atombombát. De hogy nyomorúságos szolgálata még nyilvánvalóbb legyen, elkészítette a neutronbombát is, amely csak őt öli meg, a gépek sértetlenek maradnak.

Amit elkészítettünk, azt el is kell használni — hangzik a második parancsolat. A természetes emberi szükségleteknek azonban még a leggazdagabb országban is van határa, és meg kellett teremteni a mesterséges szükségletet. Erre a célra a technika világa legyártotta magának a fogyasztót.

A fogyasztó olyan ember, aki nem azért vesz magának új holmit, mert a régi elkopott vagy elpusztult, hanem azért, mert az újat hirdetik, mert azt mások is megveszik, és ő nem akar lemaradni, más lenni, mint a többiek. Az iparágat, amely ezt az akarat nélküli, vélemény nélküli birkaembert gyártja, úgy hívják, hogy reklám.

Vegyük a harmadik parancsolatot: amit géppel lehet, azt ne csinál-

juk kézzel. A gép tehát felmenti az embert a nyűgös munka alól, és mi jámbor csodálattal nézzük a gépóriásokat, amelyek ezer és ezer embert helyettesítenek, a képernyőkkel díszített csarnokokat, ahol csak egy-két ember ül a kapcsolótáblák előtt.

Nézzük, és eszünkbe sem jut megkérdezni, hogy mi lesz, ha mindannyian feleslegesek leszünk. Nézzük, és nem értjük, hogy a szemünk láttára veszik el tőlünk azt, ami emberré tesz bennünket: a munkát.

A negyedik parancs: a kis gép nagy gépekbe integrálódik, a nagy gép rendszerekbe. Ez alól semmi sem vonhatja ki magát. Az elektronikus hullámok behálózzák az egész földgolyót. A vevőkészülékek ott vannak minden házban, ott vannak a járművekben, és nem ritka az olyan ember, aki fülhallgatókkal a fején, semmibe vesző tekintettel megy az utcán. Rá van kapcsolva a gépre. Este pedig, ha kigyúl a televízió képernyője, családok ülnek előtte megbabonázva, és elmerülnek a vilódzó képek világában. Elfelejtik, hogy ott ül mellettük apa, anya, gyerek, feleség. Megszűnnek létezni egymás számára, már csak a gép által léteznek: azt látják, amit ő akar, azt érzik, amit ő akar. A gép csak egyféle kapcsolatot tűr meg: a hozzá való kapcsolatot. A kiszámíthatatlan emberi kapcsolatok nem illenek bele a technika hideg világába.

Valaki talán azt mondhatja, hogy mindez túlzás. Mégsem lehet, hogy a gépek, a technika legyen úrrá a világon, és az ember csak munkadarab, csak nyersanyag legyen kezében. Sajnos, a jelek azt mutatják, hogy az ellentmondónak nincs igaza, és a gépek már attól sem riadnak vissza, hogy a hús-vér emberhez hozzányúljanak.

Nem akarok itt a legújabb tudományág, a génsebészet lehetőségeiről beszélni, mert ettől magukat a tudósokat is elfogta az iszonyat, csak egy egyszerű példát hozok fel a mindennapi életből: térjünk vissza oda, ahonnan elindultunk, a kórházi szobába, ahol csövekkel, elektromos vezetőekkel teletűzdelve, halálos ágyán fekszik az ember. Eszméletlen. Nem lát, nem hall, nem érez. A tüdejébe gép pumpál dúsított levegőt, a szívet elektromos ütések tartják mozgásban. A természet törvénye szerint már halott, de a gép még napokig, hetekig életben tartja.

Azt kérdezitek, hogy miért? Jusson eszetekbe az első parancs: ha valamit még lehet, azt meg is kell csinálni. Ha a szerkezetet működtetni lehet, akkor működtetni kell, még akkor is, ha történetesen ember a neve.

*

Amit itt elmondtam, kedves barátaim, az ember és a gép viszonyáról, az, szerencsére, nem egészen igaz. Pontosabban, ma még nem egészen igaz. De a filozófusok azt mondják, hogy holnap igaz lehet, hogy ez lehet a jövődönk, ha nem szállunk szembe vele.

De hogyan szállhat szembe az ember a technikai fejlődés mindent elsöprő áradatával, amely a legszebb emberi tulajdonságból, az emberi

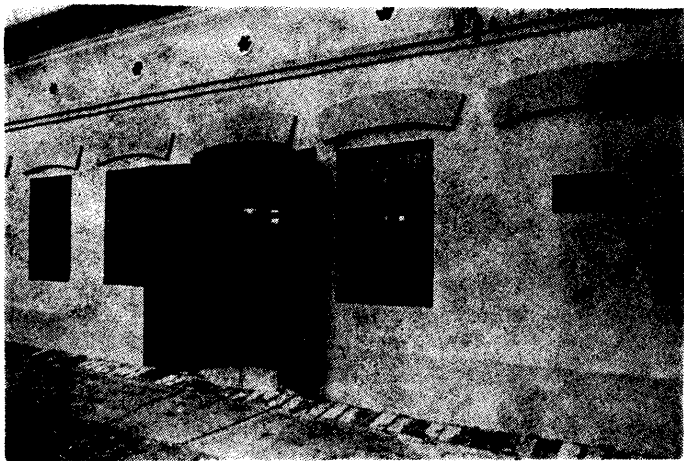
kíváncsiságból és alkotóvágyból fakadt, ha nem akarja megtagadni ezt a tudásvágyat, és ezzel emberi önmagát? Megmondom: úgy, ahogyan ti ma este tettétek! Mert ez a mai este lázadás! Ti ma este otthagytátok a televíziók képernyőit, a rádiókat, hi-fi tornyokat, videorecordereket, azt az egész színes, káprázatos árnyvilágot, hogy valóságos emberekkel találkozzatok, hogy meghallgassátok a másik ember szavát. Ennek szükségét éreztétek. Én pedig ezt értettem meg, amikor azon a téli délutánon megcsendült a telefon, és Géza közölte velem, hívnak és várnak Feketicsre. Ezért fogadtam el a meghívást, és eljöttem, hogy együtt lázadjak veletek.

Persze, nem nagy lázadás ez a mi mai, közös lázadásunk, nem lobogó máglya, csak egy kis gyertyaláng az emberre ereszkedő homályban, de mégis a reménység lángja. A reménységé, hogy máshol is, szerte a világon egyre gyakrabban gyúlnak ilyen lángok, és az emberiség magához tér, amíg nem késő. Nem azért, hogy elpusztítsa és eldobja a technika világát, hanem hogy megszelídítse, alárendelje önmagának, az ember erkölcsének, hogy mégse a gép, hanem az ember legyen az úr.

Úgy, ahogyan ma este mi tettük. Nézzetek körül!

Odakünn tombol, dübörög, zúg, szikrázik, kiabál, villog a technika ezerarcú világa, de itt, bent csak nekünk szolgál: világít, hogy jobban lássuk egymást, erősíti a hangot, hogy jobban halljuk egymást, de meg nem szólal. Csak az ember hangja hallatszik a teremben.

Ezt az élményt köszönöm nektek, kedves feketicsiek.

A bognár- és kovácműhely bejárata